

De l'«Himne cerdà» a l'«Himne andorrà». Notes sobre estiueig, música i literatura al Puigcerdà de finals del segle XIX

RAMON PINYOL TORRENTS*

Celestí Barallat.

És ben sabut que Puigcerdà i la Cerdanya van ser ja en el segle XIX una de les destinacions predilectes d'estiu de les classes professionals i burgeses barcelonines. Per Puigcerdà i les terres cerdanes hi van passar financers, artistes plàstics, músics, polítics i escriptors que, tot relacionant-se amb determinades personalitats de la comarca, fruïen d'un estiueig plaent amb excursions, àpats, festes, concerts, balls i tertúlies. No puc ara fer una llista que seria massa llarga si intentés que fos el més complet possible. D'altra banda, hi ha estudis que forneixen prou informació per al lector interessat.¹

1. Vegeu, per exemple, de Sebastià BOSOM, *Puigcerdà*. Girona: Diputació de Girona / Caixa de Girona, 1993, i *Coneguem... l'Estany i el Parc Schierbeck*. Puigcerdà. Ajuntament de Puigcerdà i Arxiu Històric Comarcal, 1992. També resulta d'interès, amb referències

Francesc Matheu, autor de l'«Himne cerdà»

Un dels personatges del món intel·lectual que va passar-hi temporades de vacances va ser Francesc Matheu i Fornells. Advocat, traductor i poeta no especialment prolífic, destaca com a editor. Ho va ser d'una gran antologia de la literatura catalana del seu temps, d'aparició setmanal 364 fascicles entre 1913 i 1921, amb un total de 21 volums), *Lectura Popular*, així com de les obres completes o parcials d'autors com M. Costa i Llobera, M. S. Oliver, J. Alcover, M. Aguiló, E. Vilanova o J. Verdaguer (l'anomenada «Edició Popular», en 30 volums). És especialment remarcable la tasca com a director de revistes com *La Gramalla* (1870), *La Renaixensa* [sic] (1871-1874), *La Il·lustració Catalana* (sense ela geminada) (1880-1894 i 1907-1917) i *Catalana* (1918-1926). El 1884 fundà l'editorial, *Il·lustració Catalana* (sense ela geminada ni article), reconvertida el 1902 en societat anònima i la va regir fins a la seva extinció el 1935. Edità la innovadora revista *Feminal* (1907-1917), la primera publicació feminista catalana, que sortia el darrer diumenge de mes i que dirigí Carme Karr.

Matheu va ser una figura d'especial relleu ciutadà. Membre de la Unió Catalanista, presidí l'Orfeó Català (1914) i l'Ateneu Barcelonès (1920). El 1918 entrà a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i entre 1910 i 1935 presidí el consell directiu dels Jocs Florals barcelonins. Oposat de manera rotunda a la normativització lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, el 1915 reactivà una inoperant Acadèmia de la Llengua Catalana² i juntament amb l'Acadèmia de Bones Lle-

a la Cerdanya, el llibre de caràcter globalitzador Joaquim M. PUIGVERT & Narcís FIGUERAS (Cds.) *Balnearios, veraneo, literatura. Agua y salud en la España contemporània*. Madrid: Marcial Pons, 2018, així com la visió sintètica de relació entre natura i literatura de Teresa-M. SALA, *Visions dels Pirineus. Entre la Renaixença i el Modernisme*. Barcelona. Edicions Universitat de Barcelona, 2017.

2. Creada en el Congrés Catalanista de 1880 per intentar consensuar

tres publicà unes *Regles ortogràfiques* l'any següent, absolutament bescantades, sense que se'n conegui a partir d'aquí cap activitat. Matheu, finalment, constatà la inutilitat de la seva oposició i es reconcilià amb Fabra a qui va oferir la presidència del jurat dels Jocs Florals de 1934. Va morir el 1938.

Tot i que passava les vacances estivals a Sant Julià de Vilatorrada, prop de Vic, moltes de les amistats de Matheu ho feien a la Cerdanya i, especialment, a Puigcerdà. Tot i que la comunicació entre la capital cerdana i Vic era llarga i poc còmoda,³ Matheu hi va fer diversos sojorns. Un d'aquests, segons la biografia de la seva filla,⁴ fou motivat per passar uns dies amb el seu íntim amic Narcís Oller, que era cunyat de l'empresari i mecenes cerdà Miquel Salvador i Llorens. Vet ací l'origen de la composició del poema.

L'«Himne cerdà»

Matheu tenia no sols bona relació amb els intel·lectuals barcelonins que passaven l'estiu a la Cerdanya, sinó també, com ja he apuntat, amb alguns dels prohoms catalanistes, de dretes, interessats en el món de la cultura. Entre aquests destaquen Josep Maria Martí, Miquel Salvador i Joan Puigbò.⁵ L'editor va assistir a la Festa de l'Estany de 1886, la primera que va celebrar-se. Totes les fonts indiquen que va ser un gran èxit i Matheu es va comprometre a escriure un himne perquè fos posat en música i pogués servir per a pròximes edicions de la Festa.

---

una normativa davant l'anarquia ortogràfica en què es trobava el català, les discrepàncies internes la van paralitzar ja l'any següent.

3. Cal recordar que el tren no arribà a Ripoll fins al 1880 i a Puigcerdà el 1922, i que la carretera de la collada de Toses, aturada al cim, no s'acabà precisament fins a aquest darrer any.

4. Roser MATHEU, *Vida i obra de Francesc Matheu*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971. A les pàgines 77-79 parla d'aquesta estada i de les circumstàncies que portaren el poeta a compondre l'«Himne cerdà».

5. Aquest tercet de prohoms tenia una influència enorme a la comarca (entre altres institucions, contribuïren a la creació del Casino Cerdà i el Círcol Agrícola Mercantil), i J.M. Martí havia fundat el 1875 el setmanari EL PUIGCERDANÉS. Tots tres foren membres, com Francesc Matheu, de la Unió Catalanista i adherits al sector més conservador i apolític de l'entitat. La seva activitat va marcar de forma notable el tarannà cultural de la Cerdanya. El més rellevant sembla que fou Martí, que tenia tertúlia a la rere farmàcia i, com a curiositat, cal dir que quan Verdguer inicià el 1883 la seva segona gran travessa pirinenca —part important de la gènesi de *Canigó*—, demanava als seus corresponsals que li adrecessin les cartes a la farmàcia del «Sr. Martí».

El periòdic puigcerdanès *La Voz del Pirineo* del dia 21 d'agost de 1887, en una gasetilla anònima amb el títol «Fiestas del Estanque» explica el següent:

El inspirado poeta barcelonés don Francisco Matheu, director de La Ilustració Catalana, que el año pasado, asistió a nuestra fiesta, deseando contribuir con su talento al mayor lucimiento de la de este año, había ofrecido enviarnos la letra de un himno, para cantarse en la Marcha de las antorchas.

Sus múltiples atenciones les han impedido cumplir oportunamente su preciado ofrecimiento, porque solo hace tres días hemos tenido el honor de recibir la poesía prometida; lo cual ha impedido el ponerla en música y hacerla aprender por la masa coral.

I a continuació estampen el text complet «considerando cuanto placer ha de causar a nuestros lectores el tener conocimiento del hermoso trabajo de aquel estimado poeta.» En paral·lel, va sortir també en dues publicacions en les quals col·laborava Matheu: *La Ilustració Catalana* i *La Renaixensa*.⁶ Sembla que tingué d'immediat una acollida exitosa a les dues bandes del Pirineu, a la qual devien contribuir, en aquell moment, el fullet que va aparèixer amb el peu d'impremta «Josep M. Martí, farmàcia, Puigcerdà, [1887]» i les traduccions franceses de Pierre Vidal, impreses a Perpinyà en un cas per Barrière i en un altre per Comet. Aquestes edicions són citades, sense més dades, per Roser Matheu i, de fet, tant podrien haver sortit aquell any com el 1890, que fou quan s'estrenà la versió musicada o en un altre moment, atesa la llarga trajectòria que tingueren com a impressors.⁷

Un dels altres estiuejants habituals de la Cerdanya era el compositor i professor del Conservatori del

---

6. Conservo l'ortografia usada en el títol per les esmentades publicacions. El poema va sortir, respectivament, en el núm. 171 (31-VIII-1887), p. 246, i any XVII, núm. 41-44 (1887), p. 345-346. El text d'aquestes versions, com s'explicarà més endavant, fou ampliat per Matheu el 1890.

7. Op. cit., p. 28, n. 22. No he pogut trobar cap d'aquestes edicions en cap repertori ni biblioteca catalana ni francesa. En tot cas, Pere Vidal era un conegut historiador i folklorista i els impressors-editors Comet i Barrière, sobretot aquest darrer, publicaven moltes obres en català. Matheu també en va treure un petit opuscle de quatre pàgines, sense data, amb peu d'impremta «Ilustració Catalana». I durant anys en programes de les festes i en una molt divulgada *Guia y plano de la Cerdaña*, que acaba amb la lletra de l'himne.

Liceu Francesc de P. Sánchez Gabanyach.⁸ Formava part activa de la colla d'artistes i de l'elit cultural que es trobava en aquella comarca i, doncs, no és estrany que li fos encarregat, o que ell mateix s'hi oferís, de posar música a l'himne. Conté ressons de «La Marselesa» i de la «Marcha real» espanyola. Fou estrenat el 4 d'agost de 1890 i deu dies més tard fou la peça destacada de la Festa de l'Estany. Les dues partitures que he localitzat, la de la Casa Rafael Guàrdia [viva encara com a Casa Beethoven a la Rambla barcelonina], de 1891, i la de la Casa Dotesio [avui la important Unión Musical Española], sense data i Barcelona com a lloc d'edició, però que hauria de ser d'entre 1900 i 1914 (que és el temps en què tingué sucursal a la capital catalana), són per a «veu i piano».⁹

La festa de 1890: el triomf definitiu de la celebració

Si la celebració estival de Puigcerdà s'anava consolidant a poc a poc, la de 1890 va constituir la seva consolidació definitiva. No hi van ser alienes les cròniques de la premsa barcelonina, que tingueren relators tan destacats com Víctor Balaguer i Santiago Rusiñol¹⁰ (aquest darrer, implicat, a més en la decoració de carrosses). Les cròniques a *La Vanguardia* de Rusiñol són un exercici narratiu ple d'emoció i expressivitat. Hom les pot llegir, a més de la versió en castellà del diari dels Godó, en traducció catalana,¹¹ i la dedicada específicament a la Festa, també a *La Voz del Pirineo* de Puigcerdà del 31 d'agost. Malgrat la llargària, reprodueixo, en referència al mateix esdeveniment, la part central que Balaguer envià com a carta oberta el dia 15 al seu amic de Llivia, el rellevant polígraf Lluís

8. El seu segon cognom es troba en les publicacions de l'època amb tota una sèrie de variants ortogràfiques: Gabagnach, Gavanyach, Gavañach. He utilitzat la forma que figura en la portada d'algunes partitures editades en vida seva que he pogut consultar, a desgrat que també n'hi ha amb les altres grafies.

9. La recerca de partitures l'he feta a les biblioteques del CCUC, però no dubto que n'hi ha d'haver alguna més en algun arxiu, segurament a Puigcerdà, on no m'he pogut desplaçar. Com a mínim, n'existeix per a cor, atès que sempre s'hi ha cantat. Només he detectat una versió gravada, per a «cors (veus mixtes) a cappella»: *Coral flor de neu*. Barcelona: CK Music, 2003.

10. Sobre la seva activitat en aquell estiu i les cròniques esmentades, veg. Mercedes PALAU-RIBES, «Rusiñol, un estiuejant singular a la Cerdanya», *Revista de Girona*, núm. 243 (juliol-agost 2007), p. 92-95.

11. A Enric QUÍLEZ i CASTRO, «Puigcerdà (1874-1936): Rusiñol i la Festa de l'Estany», *Querol*, núm. 1 (juliol-agost 2010), p. 24-28.

Cutxet:

Nada más poético, nada más bello y maravilloso que el aspecto que ofrecía el lago, a las diez de la noche. Triples y cuádruplos y quintuples líneas de faroles de colores lo circundaban, colgando de un árbol a otro siendo verdaderas guirnaldas de frutas de fuego; en el centro se levantaba el kiosko gallardamente iluminado con luces de colores apareciendo como un rosetón cuajado de piedras preciosas; brillantes fuegos de artificio corrían por encima de las aguas y brotaban de entre ellas, como si por virtud de encantamiento el agua se hubiese convertido en elemento natural del fuego, voladores cohetes, lanzados al espacio, se desprendían en lluvia de centellantes estrellas: un airoso cisne, surcando las olas, guiaba y conducía la concha donde, de pie y armado de punta en blanco se veía el caballero del «Lohengrin»; góndolas vistosamente empavesadas acompañaban en su viaje al caballero del cisne: coros invisibles lanzan al aire las más sentidas melodías de aquella ópera inmortal: la juventud ceretana, agolpándose a las puertas de los palacios que rodean el estanque, cantaba el «Himne Cerdà», puesto en música por Sánchez Gabanyach, escrito con sorprendente inspiración por el poeta catalán Francisco Matheu, que no ha usurpado ciertamente su título de maestro en gaya ciencia; una multitud inmensa de españoles y franceses, fraternalmente confundidos, invadía los paseos y alrededores del estanque, abriéndose difícilmente paso por entre ella los coches fantásticamente iluminados de las principales familias de Cerdeña y las dos carrozas de la Agricultura y de la Industria, admirable y artísticamente arregladas por Santiago Rusinyol [sic] y Antonio Fabrés (...).¹²

Aquell any, encara, la Festa tingué un altre cronista d'excepció, Eugeni d'Ors, que en el periòdic barceloní *La Publicidad*, en un llarg article, entre crític, irònic i elogiós, titulat de «La fiesta del lago» i signada «Pinpín Nicolson»,¹³ entre altres coses (com quali-

12. *La Voz del Pirineo*, núm. 34 (24-8-1890), p. 1.

13. Ors, que va utilitzar al llarg de la seva vida múltiples pseudònims, va fer servir aquest, segons Albert MANENT i Josep POCA, *Diccionari de pseudònims* (Lleida: Pagès, 2013), en *El Gràfic* (aquest setmanari, que només va treure nou números entre oc-

Francesc de P. Sánchez Gabanyach.

ficar, diria que amb certa sorna, el farmacèutic Martí com «el Rius y Taulet de Puigcerdá»), ataca sense manies la música de l'himne: «A la una, y bajo la dirección del inteligente director del coro, termina el himno, que no es otra cosa que una mojígatería musical. No es lo mismo, Sr. Sánchez, hacer una ridícula y cursi polca de salón, que crear un himno que encarne el carácter de un valle montañoso y espléndido y el ímpetu de sus hijos robustos e inteligentes».¹⁴

Les reticències d'Eugeni d'Ors, tanmateix, no van eclipsar l'èxit ni de l'himne ni de la Festa, que han continuat essent referents ceretans fins avui, amb canvis a l'esdeveniment que l'han reforçat al llarg del temps.¹⁵

tubre i desembre de 1908, tenia una secció fixa, «Crònica de París», amb aquesta signatura, tret d'un cas en què hi ha la firma «Eugeni d'Ors». Pel mateix temps, però, he trobat que surten al diari republicà *La Publicidad*, en castellà, alguns articles signats amb aquest pseudònim. Que era Ors qui estava darrere aquest nom singular, sembla gairebé segur; en tot cas, l'estil s'adiu perfectament amb el seu.

14. Núm. 4891 (1-IX-1908, edició del matí), p. 2.

15. Com a curiositat, en el programa de les festes de 1992 es va

Encara que prou conegut, penso que en aquest article no es pot obviar la lletra completa de la poesia de Matheu, en la versió ampliada i amb canvis en l'ordre de les estrofes, més que probablement pensant en la versió musicada, i que, en ser la darrera controlada per l'autor, és la que dono, transcrita del setmanari vigatà *La Veu del Montserrat* —on solia col·laborar Matheu— del 31 d'agost de 1890:

I

Som los hereus de la muntanya,
som los pubills del Pirineu;
fills de la França o de l'Espanya,
tots som germans a Font-Romeu.
Aquí hi tenim bressol i llosa,
que és nostra pàtria natural
des de Carlit fins a la Tosa,
des de Cadí fins a Puigmal.
Meitat de França, meitat d'Espanya,
no hi ha altra terra com la Cerdanya.

II

Aquí l'hivern sa neu ens dona
i en fa les fites del país:
són la muralla i la corona
d'aquest trosset de paradís.
Besa l'estiu les serralades,
juga amb la neu la llum del sol,
i van les aigües regalades
cap al Raür, Segre i Querol.
Meitat de França, meitat d'Espanya,
no hi ha altra terra com la Cerdanya.

III

Aquí la gent és feinadora,
aquí el terror no és pas ingrát,
tenim una horta que enamora,
voltat de verns tenim lo prat.
Què hi ha com nostres eugassades

canviar la tornada de l'himne, per una altra: «meitat de plana, meitat de muntanya / no hi ha altra terra com la Cerdanya catalana». Un canvi que va provocar polèmica política en l'àmbit comarcal, però, que, de fet, enllaça d'alguna manera amb les al·lusions a assumptes d'actualitat locals i nacionals que han caracteritzat des dels inicis que sortien a les carrosses de la rua que acabava a la nit a l'estany (vegeu sobre la qüestió les informacions del periòdic *Regió 7* dels dies 27-VIII-1992 i 5-IX-1992).

ni com la fruita del país?
Bé prou que ho saben les gentades
de Barcelona i de París.
Meitat de França, meitat d'Espanya,
no hi ha altra terra com la Cerdanya.

IV

Com una roda de sardana
los pobles tots ens dem la mà,
voltant al cor d'aquesta plana
l'enturonada Puigcerdà:
sembla una reina en sa cadira,
Ceres que vetlla el nostre afany;
sembla una fada que sospira
quan ve la Festa de l'Estany!
Meitat de França, meitat d'Espanya,
no hi ha altra terra com la Cerdanya.

V

És nostra vall, vall d'alegria
franca i oberta al foraster,
bona a tothom, sia d'on sia
al terrassà i a l'estranger.
La gent del pla i la ciutadana
beu en ses aigües la salut,
que en trepitjant terra cerdana
se'n tornen plens de joventut.
Meitat de França, meitat d'Espanya,
no hi ha altra terra com la Cerdanya.

VI

La nostra vall és la ditada
que hi deixà Déu al crear els mons;
la nostra vall és l'abraçada
que es donen dues grans nacions.
La nostra vall, fresca i florida,
és nostra fe i nostre amor;
la nació ens pren la sang, la vida...,
mes la Cerdanya ens pren lo cor.
Meitat de França, meitat d'Espanya,
no hi ha altra terra com la Cerdanya.

En les versions de 1887, la poesia tenia només cinc estrofes, ordenades de manera diferent i sense marcar-les amb xifres romanes (excepte la donada a *La Voz del Pirineo*): la I i la II de 1890 són també la I i

la II de 1887; la III és la IV de 1887; la IV de 1890 és completament nova i fa referència directa a la Festa de l'Estany i a la deessa Ceres —al·legoria de la Cerdanya— que solia sortir en les carrosses de la rua; la V de 1890 és la III de 1887, i les dues versions acaben amb la mateixa octava.¹⁶

Un petit enigma de la Festa

Amb la dispensa del lector, em permeto un petit *excursus* sobre una curiositat sorgida d'un fragment de llibre de Rafael Gay de Montellà, que en el seu *Llibre de la Cerdanya* explica:

Un altre any [la festa del llac es] transformà en un espectacle wagnerià. El simbolisme de la música del gran mestre arribava fins al cor del Pirineu. Com que a Cerdanya no regien codis rígids [...] tot fou arranjat perquè poguéssim aparèixer l'heroi wagnerià enmig de la festa. I quin heroi! El tenor Francesc Viñas, abillat amb cuirassa argentada i elm daurat, menava el cigne blanc, pel mig d'aquelles aigües incandescentes. Al centre del llac, quan es féu un silenci impressionant, l'artista devia sentir les notes del *racconto*, i el personatge wagnerià del «Lohengrin» creuà l'estany prenent-lo per un riu grandios que havia de dur-lo fins al Montsalvat.

La visió del guerrer argentat i la majestat de l'*ànec blanc*, com li deien les criatures, perdurà molts anys a la fèrtil imaginació dels cerdans.¹⁷

Gay no concreta la data ni si ell hi va ser present. El fragment podria referir-se a la Festa de 1890, la primera de format wagnerià (la majoria dels estieujants eren wagnerians conspicus) i el tenor Francesc Viñas sembla que ha estat el cantant català de Wagner més destacat de la història. Malauradament, la premsa que he consultat, tant d'aquest any com dels següents, no conté cap referència a Viñas. Cal dir, però, que el fa-

16. He regularitzat l'ortografia i, en un parell de casos, la puntuació. No he canviat cap tret morfològic o lèxic (així, per exemple, he mantingut «los» i no he grafiat «els» com fan algunes citacions d'avui). D'altra banda, convé recordar que aquesta revista va ser fundada per Jaume Collell i Jacint Verdaguer, íntims de Matheu, i que Collell n'era el director. Amb motiu de recollir pòstumament el setmanari *La Cerdanya* l'«Himne andorrà» de Celestí Barallat, publicaren també novament l'himne de Matheu (núm. 5, 11-XI-1905).

17. Barcelona: Selecta, 1951, p. 157.

mós tenor es va donar a conèixer com a wagnerià al Liceu el 1888 i que encara va trigar un temps a consolidar-se com el gran especialista, aquí i a fora. En tot cas, la descripció del vestuari del personatge recorda molt la que donen els periòdics de l'abillament del cantant en les representacions de *Lohengrin* al Liceu. Això, de tota manera, tampoc no és prova de res. En canvi, potser, i només potser, podria ser rellevant que en la relació de forasters de renom que publicava durant l'estiu *La Voz del Pirineo* hostatjats a Puigcerdà hi figurí, en el núm. del 31 d'agost de 1890 un «Viñas» a Hotel Tixaire.

Celestí Barallat, autor de l'«Himne andorrà»

Una de les persones que més activament contribuïa a l'animació de l'estiu a Cerdanya era el barceloní Celestí Barallat i Falguera (Barcelona, 1840-1905). Advocat, polític, acadèmic, folklorista, publicista i traductor fou un personatge rellevant de la Renaixença, malgrat que avui està gairebé oblidat. Conservador, de marques simpaties borbòniques, a banda dels seus poemes —estèticament força desfasats i no gaire rellevants— i articles en català, escriví molt en castellà (admetia clarament la diglòssia), traduí dues obres de Mistral —*I troubaire catalan* (1862, en la nostra llengua) i *Mireio* (1868, reed. 1882, en castellà)— i *Lohengrin* (1882), de Wagner, també en espanyol.

El personatge fou d'alguna manera recuperat per Joan Perucho, de qui enguany es commemora el centenari del naixement, en el seu capítol «Celestino Barallat en el cementerio» del volum col·lectiu sobre escriptors hispànics «rars i curiosos» *Oscura turba* (1999) i encara el va incorporar a la seva novel·la *La guerra de la Cotxinxina* (1986). També surt en el llibre de Ferrán Sàez Mateu *Vides improbables* (Barcelona: Acontravent, 2010). El títol que centra l'interès és *Principios de botànica funerària* (1885), del qual n'hi ha una reedició facsímil (Barcelona: Alta Fulla, 1984) i una traducció catalana de Sílvia González (Barcelona: Editorial Base, 2013), amb un pròleg del periodista Adolf Beltran Xandri, que constitueix una magnífica aproximació biobibliogràfica a Barallat i és sens dubte el millor estudi existent sobre el personatge.¹⁸

18. Val a dir que barallat fou un dels impulsors del Cementiri Nou o de Montjuïc, ja que el vell, estava saturat. Adolf Beltran, en el pròleg citat (p. 29) explica el següent: «[...] aleshores el cementiri

Estigué molt relacionat amb les institucions rellevants de la dinàmica cultural de la seva època, com ara l'Ateneu Barcelonès, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona,¹⁹ el Consistori dels Jocs Florals i l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. Regidor de l'Ajuntament de Barcelona durant la Restauració —en l'èxit de la qual estigué implicat—, va assolir el paper públic més important amb el tancament d'un afer que portava cua des de finals del segle XVIII: de qui era la competència i la propietat dels cementiris de la ciutat, del bisbat o de l'ajuntament? Barallat, membre de la comissió de cementiris del municipi, fou l'encarregat d'emetre un dictamen jurídic, que, molt extens i ben travat, va posar fi a la disputa: no més l'ajuntament tenia els drets de propietat i patronatge de les necròpolis. L'Església, que obtenia bones rendes de les taxes de sepeli, no es prengué gaire bé aquest veredict, i Barallat, un catòlic de pedra picada, fou acusat de sacríleg.²⁰

Barallat, que escriví altres treballs sobre dret i altres aspectes funeraris, reeixí, tanmateix, pels seus *Principios*, que, en matèria d'ornamentació botànica funerària, han estat en part seguits pràcticament fins avui. Cal dir, com assenyala Beltran, que en les seves poe-

---

del Poblenou ja oferia amb caràcter alarmant els problemes dels antics fossars parroquials: la fossa comuna sobreeixia per molt que la remoguessin i el recinte a penes podia contenir més cadàvers. Hi havia perill per a la salut pública i també per a la moral ciutadana: la falta d'espai pels morts produïa l'especulació i la inflació que solen donar-se, en cas de sobrepoblació, a la ciutat dels vius». A banda del treball de Beltran, poques notícies biogràfiques tenim de Barallat: la nota preliminar a l'antologia «Vers y prosa» de la qual parlo més endavant, alguna necrològica periodística i unes poques pàgines del discurs d'ingrés del 14-V-1908 a l'Acadèmia de Bones Lletres de Salvador Sanpere i Miquel, «La pintura mig-*eval* [sic] catalana», que en ocupar la plaça del difunt n'havia de fer preceptivament un elogi.

19. Un dels seus estudis erudits sobre història catalana fou sobre els «Nyerros y cadells», un discurs pronuncia en aquesta institució el 20 d'abril de 1891 i publicat a les *Memorias* de l'Acadèmia (vol. V, 1896, p. 255-277), elogiat per Joan Maragall en aquests termes: «*Trabajo admirable por lo sucinto, sustancioso y claro, cualidades que raras veces se encuentran reunidas en obras de esta índole*» (cito per «Nyerros y cadells», *Obras completas*, vol. II. Barcelona: Selecta, 1960, p. 578-580).

20. Barallat en els seus escrits critica, per panteista, el krausisme i ataca durament el materialisme ateu. I fins i tot va traduir el 1888 «Il cinque maggio» d'Alessandro Manzoni (escrit el 1821), centrat en el retorn al catolicisme de Napoleó abans de morir, un poema emblemàtic per als catòlics de l'època. A més, Barallat pensava fermament que l'únic consol indefectible per viure en aquest món era l'amor de Déu, com es reflecteix en algunes de les seves composicions.

sies i en les traduccions tingué una notable tendència pels temes necròfils, que indica una certa sensibilitat morbosa. No deixa de ser una coincidència curiosa que morís, a causa d'una sífilis que el va tenir allunyat de la vida pública durant deu anys, un 2 de novembre, el Dia dels Morts. Val la pena de donar una mostra de les seves idees en aquest camp. L'obra, plena de referències simbòliques, literàries, mitològiques i, és clar, també etnogràfiques, només recomana com a flors adequades en els cementiris les violetes, les roses (amb moderació) i els lliris. Un fragment que sintetitza el seu pensament pel que fa als arbres de les necròpolis l'extrec, però, del seu d'un dels llibres inexistents que es va inventar Joan Perucho en tractar del personatge:

[...] la aportación definitiva o inmortal de Celestino Barallat fue la que en los cementerios no se deben plantar árboles frutales como los manzanos, perales, naranjos, mandarinos, higueras, albaricoqueros, cerezos, nísperos, ciruelos, palos santos, etc., pues ingestionar sus frutos podría dar lugar a la absorción de los jugos sagrados, o las esencias vitales, de nuestros abuelos o antepasados.²¹

La Cerdanya i l'«Himne andorrà»

Vinculat a la Cerdanya des que per refer-hi la salut hi va anar el 1854, hi tornà cada estiu i trobà en les excursions per la comarca una font d'inspiració per a les seves composicions poètiques, algunes de les quals obtingueren guardons. En la nota preliminar del fascicle antològic pòstum titulat «Vers y prosa» (el núm. 226 de la col·lecció «Lectura Popular» que editava Francesc Matheu),²² l'anònim redactor afirma el següent: «En totes les festes estiuenques de caràcter literari o popular que a Puigcerdà se celebraven, el nom d'En Barallat s'hi troba habitualment, firmant aïroses poesies al·lusives, com es troba en galants versos dintre d'àlbums poètics²³ de moltes estiuejants del seu

Retrat de Francesc Matheu. Carbó de Ramon Casas, MNAC.

temps». Potser del que he dit en els paràgrafs anteriors s'ha pogut extreure la idea que en la personalitat de Barallat hi dominava la necrofilia, que hi és ben present, però cal deixar clar que, alhora, era un vitalista. El ja citat Adolf Bertran, remarca també que el nostre personatge sabia «apreciar les bel·leses d'aquest món, i les femenines en particular» i que «està molt lluny de ser una ànima en pena, com Marià Aguiló, que en plena joventut ja tenia pressa per morir-se».²⁴

De la seva estimació per la Cerdanya segurament la millor mostra literària és la poesia «Los dalladors» —a desgrat d'algun error de versificació i d'algunes imatges no gaire brillants—, escrita per a la Societat Coral de Puigcerdà, datada de juliol de 1861, i a la qual un altre estiuejant, Joaquim Lladó,²⁵ va posar música per a «cor de veus soles», una composició que es va convertir, segons sembla i ignoro per quant temps, en una mena d'himne oficiós de Puigcerdà. Atès que el poema, encara que llarg, no ha estat recollit, que sàpi-

21. «Celestino Barallat en el cementerio», a: DDAA, *Oscura Turba de los más raros escritores españoles*. Saragossa: Xordica, 1999, p. 16.

22. Aquest quadern, que com tots els de la col·lecció no portava data, degué sortir a finals d'agost o primers del mes següent de 1917, ja que la revista *Feminal* en el núm. 124 del 2 de setembre diu que ja és a la venda i anuncia ja el fascicle següent.

23. Els àlbums eren en el segle XIX i part del XX una pràctica col·leccionista força arrelada entre el públic femení benestant. Sovint luxosament enquadernats, s'hi feien autografiar pels autors no sols literatura, sinó també fragments musicals, dibuixos,

signatures, etc. Improvisats o no, la majoria de vegades figuren en els reculls literaris amb el títol «En un àlbum», a voltes amb el nom de la destinatària.

24. Op. cit. més amunt, p. 22.

25. No he pogut trobar la partitura ni gairebé cap notícia biogràfica de Joaquim Lladó i Barceló. És, avui, una figura pràcticament desconeguda. Nascut a Maó el 1832 i mort a Barcelona el 1878, compongué nombroses peces curtes per a piano i fou sobretot conegut per haver creat un nou mètode per a l'ensenyament del solfeig. Les úniques informacions una mica rellevants les he trobades a l'*Enciclopèdia de Menorca. Tom XIX: Història de la música II*. Maó: Fundació Enciclopèdia de Menorca, 2015, p. 155-156.

ga, més que en una publicació ceretana,²⁶ en dono la versió completa, adaptada, com faig en tots els textos prefabrians d'aquest treball, a l'ortografia actual, sense canviar ni la morfologia ni el lèxic:

Los dalladors

Baixem de la muntanya,
L'herbeta ja ens espera.
Baixem a la Cerdanya,
baixem a dallar el prat.
Despunta hermós lo dia,
la fresca els cors alegra.
L'aucell que en lo bosc nia
ja canta enjogassat.

Companys a la planura!
Blandim les lluentes dalles!
Detràs dels pics fulgura
la roja llum del sol.
Abans que per la terra
sos raigs bullents s'escàmpien,

correm, deixem la serra
pels marges del Querol.

Bonica és la dallada,
quan l'herba és alta i fresca:
ben prest l'extensa prada
sens manto ha de quedar.

Ninetes enciseres,
la feina és deleitosa;
seguint nostres rengleres
vindrem a rastellar.
N'és la Cerdanya un mirall d'hermosura,
n'és la Cerdanya un topazi sense preu:
n'és un jardí que embalsama les brises,
n'és lo solatge del vell Pirineu.

Té la Cerdanya granades masies,
té rius de plata que reguen les flors,
té vernedes que ombregen la molsa,
té fonts que aixequen bells càntics d'amors.

Hi ha en la Cerdanya sagales hermoses,
com les roselles que adornen l'estiu;
les marinades cada any hi transporten
vols de colomes, que muden son niu.

Glòria a Cerdanya, la terra on refila
ple d'alegria lo dolç rossinyol.
Glòria a Cerdanya, la vega esmaltada,
on serpentegen lo Segre i Querol.

Correm, lo jorn avança,
ja amaina la fresqueta;
del riu la corrent mansa
reflecta els núvols d'or.

Correm, ja la rosada
ses perles evapora:
ja el cant de l'alborada
fineix lo gai pastor.

Quan caiga el sol, que hermosa
serà la feina llesta!
La càrrega alterosa
pendrà el camí del mas.
I, en tant, sobre les motes

26. En el núm. 6 (18-XI-1905), del setmanari puigcerdanès *La Cerdanya* com a complement a una nota necrològica publicada el dia 11: «Cumpliendo lo ofrecido en nuestro número anterior, tenemos el gusto de publicar "Los dalladors", de D. Celestino Barallat y procuraremos en números sucesivos dar a conocer otras composiciones del mismo autor, referentes a nuestra comarca.» No he trobat cap altra peça del nostre poeta en els mesos posteriors, tot i que sí bastant més endavant i en el 1906.

farem l'adeu al dia,
ballant les tarotes,
sardana i contrapàs.

I quan lo negre manto
per Font-Romeu s'esténgua,
rebreu, oh Verge santa!,
de gratitud los cants.

Puix Vós sou la patrona
que apartau la tronada,
i Vós sou la que dona
per lo treball descans.

Correm, lo jorn avança,
ja amaina la fresqueta;
del riu la corrent mansa
reflecta els núvols d'or.

Correm, ja la rosada
ses perles evapora:
ja el cant de l'alborada
fineix lo gai pastor.

A banda de la seva estimació per la comarca, el que està fora de dubte és la seva implicació en la vida dels estiuejants. I que, com ja s'ha remarcat més amunt, no tot era necròfil en Barallat. Devia ser bastant amant de la barrila, ja que la paròdia que va fer de l'«Himne cerdà» en escriure la humorada que és l'«Himne andorrà» ens mostra tota una altra cara del personatge. No sabem quina recepció va tenir en aquella Andorra d'entre 1890 i 1906, si és que en va tenir cap, atès que fins uns anys més tard sembla que no tingué cap mitjà de comunicació social. En tot cas, es donà a conèixer el 4 de setembre de 1890 en una vetllada literària i musical en honor de Víctor Balaguer que va tenir lloc a la finca que tenia a Puigcerdà el farmacèutic i propietari Salvador Andreu —el de les pastilles de la tos, entre altres mèrits— i *La Voz del Pirineo* el publicava amb permís de Barallat perquè serveixi als lectors «*para desarrugar el entrecejo*» (14-IX-1890). *La Cerdanya*, el setmanari continuador d'aquell, arran de la mort de l'autor uns mesos abans, el tornava a estampar, seguit de l'«Himne cerdà», «*a fin de que nuestros lectores puedan major apreciar el mérito de la científica parodia publicamos también el «Himne cerdà» que ningún hijo de la*

comarca debe desconocer» (21-VII-1906).

Això de «científica» pot sorprendre d'entrada, però a banda de la part humorística, el poema fou interpretat en un sentit seriós. Així, *La Cerdanya* en el número esmentat afirmava que «*bajo su forma semijocosa [...] es un profundo estudio, principalmente etnográfico, de la raza que habita los escarpados montes andorranos*», una afirmació que reblen dient que la poesia és una «*gràfica descripción de los rasgos que caracterizan aquel pueblo tan fielmente devoto de la vieja tradición*».

El transcripció a continuació, seguint els criteris que s'han explicat més amunt:

Himne andorrà

I
Som los antics de la muntanya,
som los tossuts del Pirineu.
Tant de la França com d'Espanya,
bé ens trumfem des de Soldeu.
Aquí hi tenim la nostra teca,
i cada u mira per ell.
Fills de la Seca o de la Meca,
tots som germans a Meritxell,
*A Espanya i França envia a la porra;
no hi ha altra terra com la d'Andorra.*

II
Als de la Seu, els dem a dida
i amb los de Foix fem el mateix.
Sant Julià a ningú convida
i, per això, és poble que mai creix.
No hi ha per aquí mercat ni fira,
no hi ha grans festes del país,
per això ningú enveja al Valira,
des de Carlit fins al Pendís.
*A Espanya i França envia a la porra;
no hi ha altra terra com la d'Andorra.*

III
La nostra vall és vall eusquera
i, per això, és dura de pellar,
aquí no hi han fet res fins ara
l'alegre celta i lo romà:
raça cerdana que ens contemples,
si en vols de fil, ja te'n darem.
Aquí no hi ha més lleis ni temples

que els que nosaltres sols volem.
*A Espanya i França envia a la porra;
no hi ha altra terra com la d'Andorra.*

IV

Matxos tenim per les singlades,
matxos tenim per passar els ports,
i havent fumat dues pipades,
ja en tenim prou per anar forts.
No en volem pas de carreteres,
ni de carrils que fan cuitar,
tot són falòrnies i fal·leres
i lo millor és fer l'andorrà.
*A Espanya i França envia a la porra;
no hi ha altra terra com la d'Andorra.*

No tinc notícia d'altres edicions del poema que de les dues esmentades (1890 i 1906), de la que, atribuïnt-la erròniament a Matheu, va publicar *La Renaixença* en el núm. 37-39 (1890), a les pàgines 606-607 i d'una altra en un setmanari important el vigatà *La Veu del Montserrat* del 20-IX-1890, p. 303, que no n'indica l'autoria.²⁷ D'altra banda, posteriors hi ha altres peces, serioses, que porten el títol d'«Himne andorrà», com ara de Josep Aladern (amb música de Joaquim de la Riba i Camarlot), de vers 1905, on funciona com a subtítol, ja que el veritable és «Lo cant de la Valira», o el de Josep Alemany i Borràs, publicat el 1917. Sigui com vulgui, avui l'himne nacional andorrà és el que va escriure el cardenal valencià Joan Benlloch i Vivó (1864-1926), que fou bisbe d'Urgell i copríncep d'Andorra (1907-1919), amb música del lauredià mossèn Enric Marfany i Bons (1871-1942), format a l'escolania montserratina, compositor i cèlebre organista. Aquesta peça també coneguda com a «El gran Carlemany», fou interpretada per primer cop per a la festivitat de Nostra Senyora de Meritxell del dia 8 de setembre de 1914 al Santuari de Meritxell, declarada himne oficial, per acord del Consell General del Govern d'Andorra, el 2 d'abril de 1917 i estrenada ofici-

alment el 8 de setembre de 1921. Per concloure, copio el breu i veritable himne andorrà.²⁸

Himne andorrà [El Gran Carlemany]

El gran Carlemany, mon pare,
dels alarbs ens deslliurà,
i del cel vida em donà,
de Meritxell la gran Mare.

Princesa nasquí i pubilla
entre dos nacions, neutral;
sols resto l'única filla,
de l'imperi Carlemany.

Creient i lliure onze segles,
creient i lliure vull ser
siguin els furs mos tutors
i mos Prínceps defensors!

I mos Prínceps defensors!

Com a darrera nota no voldria deixar de mencionar un Himne a Puigcerdà que el vidrier i músic puigcerdanès Antoni Degollada i Barnola (1890-1969) va confeccionar segurament vers el 1923, en el cinquantenari de l'alliberament del setge carlí de Puigcerdà per les tropes liberals del brigadier Cabrinetty el 1873. No tenim constància de qui va ser-ne l'autor de la lletra. La troballa va ser fruit d'una donació a l'Arxiu Comtal de Cerdanya i fou la musicòloga Laia Martin qui la va donar a conèixer dins les II Jornades d'Estudis de Cerdanya, i lletra i música foren publicades a ERA, número 2 (2017).

**Ramon Pinyol i Torrents*. (Universitat de Vic- Universitat Central de Catalunya / Institut d'Estudis Catalans)

28. Per a la història de l'estrena tan tardana —l'editorial barcelonina Boileau i Bernasconi ja en publicava dues edicions diferents de l'himne el 1914—, vegeu l'article «Cent d'anys de l'Himne Andorrà» d'Antoni POL publicat al *Diari d'Andorra* 6-XI-2014. Disponible a: <http://www.elperiodic.ad/opinio/39257/cent-anys-delhimne-andorr> [Consultat el 09-02-2020]. També, parlant del de Barallat, del qual desconeix l'autoria i que pensa que és d'un «andorrà catxondo», la gasetilla d'Àlvar VALLS «Un altre himne andorrà», igualment en el *Diari d'Andorra*, del 26-X-2016. En línia a: http://www.diariandorra.ad/noticies/opinio/2016/10/06/un_altre_himne_andorra_107520_1129 [Consulta del 09-02-2020].

27. Aquesta revista, dirigida per Jaume Collell, tenia un escàs o nul sentit de l'humor, com reconeix la mateixa redacció en la nota justificativa de la inserció del poema: «Encara que no donam gran importància a la poesia jocosa, no obstant avui volem fer excepció de la que es llegí en una vetllada literària de Puigcerdà, i que ve a ser una humorística paròdia de l'*Himne cerdà* d'en Matheu, que en lo penúltim número publicàrem.»